

BUITEN

21^E JAARGANG N^O. 48.

ZATERDAG 26 NOVEMBER 1927

Foto C. Steenbergh.

DE ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS VAN HET HOLLANDSCHE LANDHUIS.
LANDHUIS „STEENBERGEN” TE LAREN (N.H.). ARCHITECT K. P. C. DE BAZEL.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

OP DE HELLING DER BARRANCA, DOOR HERMAN WHITAKER (19)	BLZ. 566
FOONDAG TE GOES, DOOR D. A. POLDERMANS	BLZ. 567
DE ONTWIKKELINGSGESCHIEDNIS VAN HET HOLLANDSCHE LANDHUIS (GEÏLLUSTREERD), DOOR H. J. M. WALENKAMP (SLOT)	BLZ. 565, 568—572
IN DE WILDE CAMARGUE (GEÏLLUSTREERD), DOOR THEO DE VEER	BLZ. 572—575
VORSTINNEN VAN FERRARA. LUCREZIA BORGIA, UIT HET POOLSCH, DOOR C. CHLEDOWSKI (10)	BLZ. 575
DE IJSELKADE TE ZUTFEN (ILLUSTRATIE)	BLZ. 576
BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.	

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Op de helling der Barranca

DOOR

19) HERMAN WHITAKER.

MEER in zijn trots dan lichamelijk gewond, krabbelde de oude man overeind en schudde onder allerlei verwenschingen zijn vuist tegen Seyd. Maar deze reed door zonder zijn vaart te matigen, daar toch de grootste snelheid van het paard een slakkengang leek vergeleken bij zijn voortijlende gedachten. Toorn, wanhoop en ongeloofgheid beheerschten hem beurtelings. De gedachte aan Francesca zooals hij haar het laatst op den weg gezien had — kalm, lieflijk, vol sympathie — was de grond voor zijn ongelof. Dat was niet mogelijk! Dan doemden de inktstrepen om zijn echtscheidingsprocedure voor zijn geest op en leverden hem het motief en hij verviel weer in de diepste wanhoop. Ten slotte overheerschte woede, blind en zinloos, en zweepte hem op.

Soms drong tusschen die warreling van gevoelens een straal van redelijk denken door: „Zij is getrouwd! Zij is getrouwd! Dat is het einde — voor jou!” Maar in plaats van wanhoop, schelen! Zij behoort mij toe!” Telkens en telkens weer kwam die gedachte bij hem boven.

Meer door instinct dan door bewust denken had hij zijn paard een pad opgedreven, dat met een scherp hoek van San Nicolas naar den rand der Barranca leidde, waar in dien tijd van het jaar het eenig begaanbare pad liep. Bij de splitsing zag hij versche sporen van beslagen hoeven die de zig-zag trappen beklommen.

Eerst toen hij duidelijk de twee sporen naast elkaar zag loopen, dacht hij aan de berijders. Als er nog verder bewijs noodig was, zou hij het gevonden hebben in een zakdoekje dat, in den regen en wind fladderend, aan een doorn hing.

Toen hij zijn paard liet stil staan om te kijken naar de letters die op een hoek geborduurd waren, steeg een geur van viooltjes naar hem op. Hij klemde het in zijn handen en er druppelde een regen van tranen uit.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Vijftien mijlen verder hadden Francesca en Sebastien juist hun paarden laten stilstaan. Op een kalen heuvel dicht bij het pad, dat naar El Quiss voerde, stapelden drie peons een baken van droog hout om een kern van hooi, en terwijl Sebastien met ze praatte, keek het meisje over het dal uit.

Van het oogenblik af, waarop zij in een opwelling van toorn haar voorwaardelijke belofte had vervuld, werd zij zoodanig door haar gevoelens heen en weer geslingerd, dat het haar onmogelijk was helder te denken. Zoo als een lijder aan kiespijn soms met wreed verlangen naar het huwelijk als het einde trekken, zoo had zij verlangd naar het huwelijk als het einde van haar smart. Eerst toen de woorden die haar tot vrouw maakten als een verkilling op haar koortsigen toestand vielen, bemerkte zij, dat dit een illusie was. Terwijl zij het pad opreed, werd zij zich bewust van de gevolgen; en die voorstelling werd bij iederen mijl duidelijker en vervulde haar van schrik. Telkens als Sebastien haar de gewone cavaliërs-diensten had bewezen, was zij vol angst en tegenzin teruggedeesd. Toen hij zijn eigen groote regencape om haar heen had geslagen, beefde zij toen zijn armen om haar heen sloeg om haar uit het uitgedeelte en hij zijn hand om haar heen sloeg om haar uit het zadel te lichten, stootte zij een zenuwachtigen kreet uit; en, ofschoon hij haar dadelijk weer losliet, beefde zij onder haar mantel. Maar terwijl zij over het stormachtige landschap uitkeek, kwam, niettegenstaande haar verdriet, haar oude harts-tocht voor de natuur weer boven.

Langs de Barranca joeg de zuidenwind groote wolkenmassa's voort, die hier vage heuvelen vormden, daar naar lagere regionen ijlden, waar zij met donderend geraas als ijskoude regenmassa's neerstortten. Het eene oogenblik vulden de dampen de Barranca die als een spook-rivier tusschen de hemelhoope wanden stroomde. Het volgende veroorloofde een tijdelijke scheur in den regen-sluier een blik te werpen op het pad, dat met miljoenen kronkelingen als een gele slang schijnbaar naar de toppen der boomen slingerde, duizenden voeten lager. Op zich zelf reeds geweldig door zijn afmetingen, werd het nog indrukwekkender door het verwijderd rollen van den donder en het flitsen van bleekesemstralen tusschen loodkleurige, verwrongen wolkengestalten. Daarnaar kijkend, voelde Francesca haar verdriet niet, tot zij in de verte de rosse muren van El Quiss zag opdoemen. Toen hield zij er zij beefde nog, toen Sebastien zich van de peons afwendde en zei:

„Dit is een van een keten van bakens die zij langs het dal bouwen om de menschen te waarschuwen, als de gringo-dam bezwijkt”. Ziende hoe zij huiverde vervolgde hij: „Je bent koud, querida? Laten wij doorrijden”.

De laatste uren had zijn gewone strenge ernst plaats gemaakt voor een zachten, toegevend, zeer menschelijken blik. Als zij in zijn oogen had gekeken, had zij daarin zoowel sympathie als begripen gelezen. Maar juist nu deed zijn goedigheid haar angst stijgen en zij wendde haar blik af. Toen hij de helling afreed, volgde zij hem met haar oogen. Vroeger hadden zijn krachtig gelaat en lenige gestalte een zekere bewondering bij haar opgewekt, nu boezemden zij haar slechts afkeer in. Een verloren ziel, afdalend naar de onderwereld, kon zich niet krachtiger gewerd hebben, dan zij deed, terwijl zij de eindelooze trappen afdaalde; en zij bleef zoo bleek en uitgeput uit die worsteling achter, dat Sebastien het opmerkte toen zij ten slotte samen het dal bereikt hadden.

„Ben je vermoeid? Wij zullen er spoedig zijn”.

Daarvoor begon zij weer te piekeren, terwijl zij over de weiden naar de poorten der hacienda reed. De climax kwam toen zij haar kamer betrad; niet het vertrek dat haar te voren gehuisvest had, maar dat wat steeds bewoond was door de vrouwen en moeders van dit geslacht sinds Flores Rocha zijn Azteken-bruid naar huis had gevoerd. Wellicht was er sinds dien tijd ooit een even ongelukkige bruid binnengeleid, maar geene die zoo rebelsch was.

„De señora is vermoeid. Zij zal den maaltijd op haar kamer gebruiken”. Sebastien's rustig uitgesproken bevel deed de bruine meisjes, die als kirrende duifjes met begroetingen en dienstaanbiedingen om haar heen fladderden, uiteen stuiven. Zonder zich er rekenschap van te geven, dat hij het ook zou bemerken, sprong zij op uit haar stoel en ijde naar het tralievenster, toen er op de deur geklopt werd. In de verlichting die het haar gaf dat het slechts Roberta was, drukte zij het kind aan haar hart.

„Ben jij 't, niña? O, ik had gedacht — Wat is dat?”

De blos die plotseling haar gelaat overtoog, bewees, dat zij Seyd's handschrift herkend had op het pakje, dat het meisje haar toestak. In de weinige seconden, die zij aarzelend tusschen haar zielig verlangen en het bewustzijn van haar plicht als echtgenote. De uitslag bleef niet lang in twijfel,

want alras fluisterend: „Er steekt toch geen kwaad in om het te lezen” scheurde zij de enveloppe open.

Terwijl zij las, verdween alle kleur uit haar gezicht. Aan het einde gekomen, verried haar gesmoorde, gemartelde uitroep: „Francesca, zie wat je haastige trots heeft uitgericht! Een beetje geduld zou zijn en mijn geluk gered hebben!” hoe diep zijn bekentenis haar had geschokt. Zij viel in een stoel neer en begon opnieuw te lezen, toen een luider kloppen de deur deed trillen.

Haastig verborg zij den brief in haar boezem, sprong op en door een onberedeneerden drang om te ontvluchten gedreven, deinsde zij achteruit tot het raam en bleef zoo staan, met Roberta vlak naast haar. Het duurde seconden voor zij de kracht had „Binnen!” te roepen en het gelaat, dat zij naar Sebastien keerde, toonde zulk een mengeling van vrees, afkeer en rebellische wanhoop, dat hij in de deur bleef staan en vandaar naar haar keek. Zoo hij al verbaasd was, zijn blik bleef niettemin vriendelijk. Hij glimlachte zelfs. Eerst toen zij steeds achteruit deinsde naarmate hij dichterbij kwam, met Roberta steeds tusschen ze in, verdween zijn glimlach en maakte plaats voor een boezen, beleedigden blik.

„Ben je ziek?” Hij sprak scherp. „Of is dit de gewone wijze van doen voor een bruid? Als ik een tijger was en jij alleen in den jungle, kon je niet meer angst toonen”.

„Ik wou, dat je dat was!” De bekentenis ontsnapte haar in haar ellende en vrees. „Dat zou ik duizendmaal liever willen! O, waarom heb ik dat gedaan — dit groote onrecht bedreven? Slechts liefde kan en mag de reden van een huwelijk zijn, maar in mijn overijling en trots heb ik slechts wraak gezocht — op hem. O, het was een zonde — een zonde tegenover jou, Sebastien, die altijd zoo goed bent geweest. Ergens moet een vrouw bestaan, die je waarlijk bemind zou hebben. En nu — heb ik niet slechts mijzelf voor goed in de ellende gestort, maar jou ook. Want ik bemin je niet, *kan* je nooit beminnen en toch — ben ik je vrouw”.

(Wordt vervolgd).

TOONDAG TE GOES.

EIGENLIJK zijn d'r vier, maar „den toondag,” zooals iedereen uit Zuid-Beveland zal zeggen, „den toondag, da's den lesten. Den lesten is den besten” — Vroeger, zoo'n 25—30 jaar terug, was dat anders. Toen had je, net als tegenwoordig nog, eerst „den blinden toondag”, dat was de eerste „Diesendag in Novemmer” en de Dinsdag daarop volgende was toen de beste van de toondagen, maar door de jaren is dat zoetjesaan veranderd. ☒ Dat zit 'm eigenlijk zoo: De Goesche marktdagen, de Dinsdagen dus in November, heeten sedert over-oude tijden *toondagen*. Nu was het gewoonte, dat de vaste knechts, d.w.z. de inwonende knechts (niet te verwarren met gewone arbeiders) zoo om en-de-bij Sinte Maarten in d'r nieuwen dienst gingen. 't Boerenwerk was dan, na dien elfden van Slachtmaand, vrijwel „in den band”. En nu viel die datum juist zoowat samen met den besten toondag. Die knechts verdienden gedurende de wintermaanden maar een bagatel: een groot pond (zes gulden) boven den kost per maand. 't Loon in klinkende munt „was agauw nie vee meer as stòp-en naaigeld”. Dat was vroeger zoo, zeg ik, maar sedert de suikerbiet hoofdgewas is geworden, duurt de arbeid op het land veel langer; staat hij om zoo te zeggen, heelemaal niet meer stil en daardoor is zoetjes aan die beste toondag zoover mogelijk naar het laatst van November verhuisd. Veel is er dus de laatste kwart eeuw veranderd: inwonende knechts treft men niet veel meer aan; veranderd is ook het eigenaardige toondag-karakter, maar aan den lust om „toondag te ouwen” is niets veranderd. Al wat „jonkvolk” is en wat kàn, àl dat Zuid-Bevelandsche stroomt op dien dag „nae stad”. De fietsen snorren aan en de vele autobussen lijken wel sardineblikken: tjok-vol met boerinnetjes en . . . Nou, eigenlijke boeren in d'r mooie, typische dracht zie je niet veel. De katholieken houden die nog vrij algemeen in eere, maar voor de rest zijn het allemaal ook al meneeren in flodderige regenjassen en warempel, met omgeslagen broekspijpen en „fantasie-sokken”. — De Grootte Markt staat vol kramen en kermis-gedoe, zelfs 'n stoom-draaimolen. 't Is ook inderdaad een kermis en eigenaardig is het, dat zij, die niet graag naar *de* kermis zouden gaan, geen been zien in den toondag. ☒ In de wriemelende menigte bloeien de fleurige, hupsche boerinnen in d'r onvergelykelyk mooi costume met de sierlijke mutsen als blanke madelieven. En da's aardig:

voor de bakkersramen ziet men in allerlei grootte koeien van speculaas met zoetelijke suikerletters: *Griete*, *Koba* en (der werkelijkheid getrouw, maar in strijd met alle geleerde geslachtsregels) *Kees* en *Witterik*! De moeders moeten beslist voor elk van d'r kinderen zoo'n „toondag-koeie” koopen. ☒ Op zoo'n besten toondag zie je de Goesche landelijke boerenjeugd, niettegenstaande de meneer-achtige, uitmonstering toch nog zoo echt . . . op z'n boersch. — Tegen 's middags èèn—twee uur heeft de stroom z'n maximum bereikt. Ontelbare, zonder overdrijving: ontelbare fietsen zie je aan elkaar geregen bij de vele „Stallingen” Het centrum vormen voorloopig nog de Grootte Markt en „de Kerkstraete”. Dààr vinden de ontmoetingen en de liefderijke gevolgen daarvan plaats, met het resultaat, dat men ze weldra in lange pink-aan-pink of armgehaakte rijen ziet; meestal èven, maar ook oneven, met een, „die d'r voe spek en boonen bie loopt”. En die langere of kortere rijen komen bij 't verstrijken van de namiddag-uren steeds meer en meer in de stemming. Nog vòòr de bloed-en gloed-arme Novemberzon voorgoed is weggeleden geven de rauwe kelen der boeren, die „zonder meid” langs de straat slingerslobberen, al blijken van onvergankelijke naastenliefde, want: „We zijne nu bijeen en we blijve bij mekaar, „Wij zulle nooit meer ruzie make!” — Die laatste gelofte wordt helaas maar àl te vaak als niet afgelegd beschouwd. Tusschen dat geblaer gilt de stoomfietsfluit haar magere tonen door de dampwolken, die flodderig in de laagte neerdoomen. ☒ Met het vallen der schemering verplaatst de straatpret zich meer naar de herbergen en vooral naar de van ouds bekende *Prins van Oranje* of 't *Slot Oostende*. In de eerste staat in 'n hoek een oude boerenmannetje, dat me aanklampt. „'t Is niks meer, meneer, buten vroeger. Toen zatte d'r in den oek drie muzekanten en ze speelden op de fitel of op 'n trompetter en de jongers en de misjes deeë den boeredans. 'k Oore 't nòg, oe dat de speelman riep: jongers! Misjes! Vier' an viere! En op 'n ende kwam d'r één mie z'n pette rond, as 't uut was. En noe . . . kiek 's; noe mo je vuufteen stovers betaele as je bie de dansers wil komme en ze danse op z'n nieuwmodes, de . . . de . . . is 't geen roksband of zoo iete-wat?” ☒ En de ouwe baas heeft gelijk: dat mooie, dat echt inlandsche van voorheen is totaal weg. Uit die danserij bedoel ik. — 't Is daar in die balzaal wàt druk. Dansers en danseressen en staande en zittende kijkers. Een jongen slungelt met z'n verhitte danskop op 'n kwieke boerenmeid af en inviteert hoffelijk: „allé Janna, wi 'm'n is? Of ei je gin dost?” Maar Janna hèèft dorst en zoometeen wiegewaggelen, armpompen en schoenstampen ze door den rook op het getater van de harmonica en 't rinkelende, brul-fluit-geblaer, van de rest der muziek. Jaszband, waarbij 't klagende boertje een ander kleedingstuk door 't hoofd maalde. ☒ In de andere zaal [zoeken de niet-danslustigen hun troost bij 'n hartversterking. Een lange Roomsche boer brengt z'n „klaeren mie suker” in gevaar als ie toostgebarend uit lalt: „Lank zulle me leve — Lank . . . Klaos, Wullem op je santé!” En zoo als hier, is 't ook op 't *Slot*, banaal overschot van 't kasteel, waar eens het luchtige voetje van Jacoba van Beieren tippelde. — ☒ En daarbuiten sleurvoeteren de slierten van bulkende kal-kelen en pieperige snerp-gillen. Met bonkig, vernielend voetgestamp drommen ze den stoomdraaimolen binnen, waar de orgelmuziek uitschatert, bomt en fluit boven 't holle rommelgeronk van het verborgen draai-mechanisme. Serpentes wirrelwarrelen. Drie boerinnetjes, hupsch en leutig, waarvan één met 'n guitige so-easy op d'r vroolijk neusje, zitten krijgshaftig op „'n paerd”. In „'n schuutje” klemt 'n Roomsche boerendeern, die gemakshalve de vierkante lappen van d'r „musse” heeft opgespeld, met d'r blanken blooten arm zich innig tegen d'r in geluks-extase droomeerig vooruitstarenden vrijer, wiens hoedje op z'n linkerschouder is gezakt. En tegen den wand zit een klein van stuk, zweet bepareld, kleurig hitje op de knie van een lobbesachtigen, bruin-rood koppigen lummel. Ze heeft zoo'n pret, dat ze telkens van pure vervoering in mekaar krint. — ☒ De toondag-pret neemt 'n meer intiem karakter aan en laat — laat in den nacht blikkeren de gepaarde fietslantaarns over de eenzame dijken, langs de verlaten wegen. Geloof me, er zijn boerenmeiden, uit het verre oosten of westen, die redeneeren: „'k za m'ne 's Zondagsche goed mae uut en m'n daegsche bullen mae àndoe en gae melke. 't Is tòch nie de moeite om nae bedde te gaen. Affijn, 't is òk mae èens toondag in 'n jaer.” En wie zal haar dàt tegenspreken!?

D. A. POLDERMANS.

Foto C. Steenbergh.

LANDHUIS „DE MAERLE”, OUD-BUSSUM. ARCHITECT K. P. C. DE BAZEL.

DE ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS VAN HET HOLLANDSCHE LANDHUIS.

(Slot).

NIEUWE TIJDEN, NIEUWE WEGEN.

V OOROPGESTELD zij dus, dat ieder ding, wat het ook zij, dus van het geringste tot het voornaamste, zoo volmaakt mogelijk aan zijn bestemming dient te beantwoorden. Doet het dit, dan zal het tevens ook schoon zijn. En dit, als 'n natuurlijk gevolg van den regel van drieën, die leert, dat wat goed is, tevens ook waar en schoon moet wezen. ☒ De werkelijkheid echter schijnt menigmaal met deze oeroude theorie in strijd. Dikwijls toch zien we gebruiksvoorwerpen of gebouwen, waarvan erkend moet worden, dat zij wel praktisch zijn, doch daarbij tevens verre van fraai. Deze schijnbare tegenspraak laat zich gemakkelijk verklaren uit de overweging, dat dergelijke gebouwen of voorwerpen zich nog in een overgangsstadium bevinden. Zij lijken ons thans reeds volmaakt praktisch toe, omdat wij de mogelijkheden hunner toekomstige algeheele ontplooiing niet kennen. Van deze ontplooiing hunner latente of verborgen eigenschappen is het ons nog geheel onbekend, hoever deze reiken zullen. ☒ Een eenvoudig, maar zéér treffend voorbeeld van recenten datum daarvan is de *automobiel*. In zijn beginstadium geleet dit reeds zoo onmisbaar geworden vervoermiddel op een rijtuig, waarvan het paard weggelopen was; en hoe volmaakt heeft hij zich in een luttel aantal jaren ontwikkeld! Dienende we het niet ronduit te erkennen, dat zoo'n echt-modern type van auto ons honderdmaal schooner, en aantrekkelijker is, dan bijv. een vroegere equipage ondanks al haar opgeprikte voornaamheid? ☒ En aldus zal ook de moderne woning zich in de naaste toekomst ontwikkelen. Duidelijk zien we het reeds hier-en-daar dien kant opgaan. Wat er nu nog vreemd en onvolmaakt in blijkt, zal van lieverlede geleidelijk verbeteren, evenals dat bij de auto geschiedde. Wil men dus een moderne woning van thans naar juistheid en billijkheid beoordeelen, dan dient men, bij de beschouwing

van al wat er nu nog rauw en lomp in lijkt, zich af te vragen, of er gegronde kans op verbetering en vervolmaking daarvan bestaat. D.w.z. of de denkbeelden, waarvan uitgegaan wordt, op-zich-zelf juist zijn; en dit, zonder deze denkbeelden reeds nu onverbiddelijk aan de aanvankelijk nog onvoldragen resultaten ervan te toetsen. ☒ Merkwaardig genoeg is Frankrijk (het land dat vroeger op alle kunstgebied voering en den toon aangaf) op 't gebied der moderne architectuur zeer achterlijk bij verschillende andere landen en ook het onze vergeleken. Hoe echter ook dáár den laatsten tijd naar vooruitgang gestreefd wordt, blijkt duidelijk uit een onlangs verschenen werk, waarin het huis als een toekomstige „woonmachine” beschreven wordt. We willen niet nalaten, er enkele aanhalingen aan te ontleenen, daar deze ideeën bevatten, welke voor de zich ontwikkelende architectuur van gewicht zijn. Het werk is van de hand van den Architect Le Corbusier-Saugnier, een der bekende medewerkers van „L'Esprit Nouveau”, het moderne Fransche kunsttijdschrift. ☒ Een der voornaamste in dit werk verkondigde stellingen is deze: dat een voornaamste in dit werk is om te bewonen („machine à habiter”). Hiermede wil gezegd worden, dat wij onze woningen juist zoo dienen te bouwen als we dat onze machines doen; d.w.z. zij moeten even nauwkeurig, even zuiver en precies aan hun verschillende functies beantwoorden als deze werktuigen aan de hunne. Men moet zeggen, dat het denkbeeld aantrekkelijk is. Echt modern! Alles dient dus zuiver ineen te passen en te grijpen; er mag geen haartje aan mankeeren, want . . . anders loopt de machine niet. Ook niets overbodigs mag er volgens deze stelling aan onze woning voorkomen, want dat hóórt niet bij een machine. En alles moet functioneeren, alles moet loopen als „gesmeerd!” — ☒ Toch bevat dit idee in den grond der zaak niets nieuws. Want ook de Ouden verkondigden nimmer iets anders; al deden zij dat niet met zooveel woorden. Ook hun werk was in

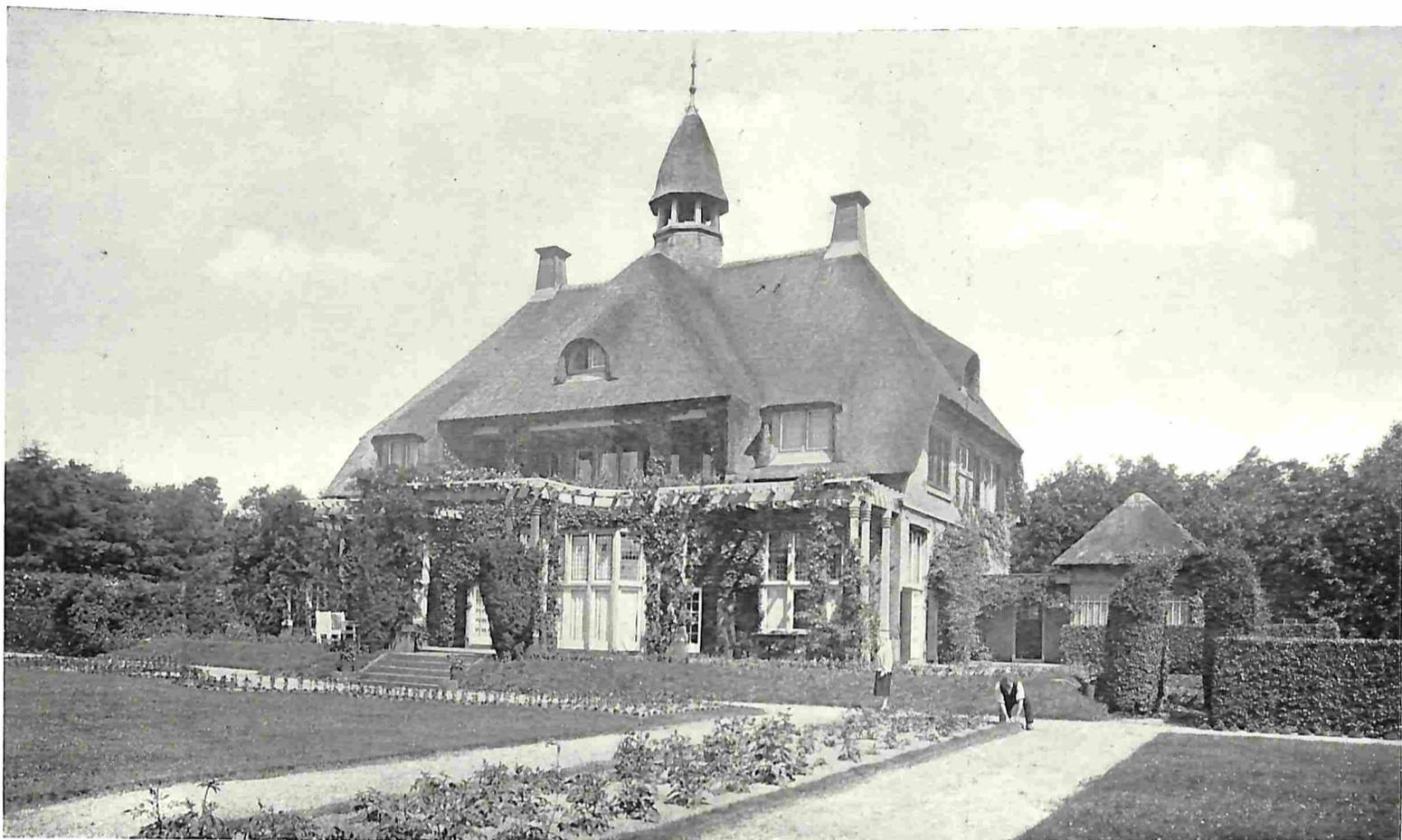

Foto C. Steenbergh.

LANDHUIS „STEENBERGEN” TE LAREN (N.-H.). ARCHITECT K. P. C. DE BAZEL.

de eerste plaats gericht op de hoogst bereikbare doelmatigheid. Evenals met de meeste nieuwere ideeën geldt dus ook hier het „Oude wijn in nieuwe zakken”. Uitsluitend in den „vorm” waarin Le Corbusier zijn denkbeelden in 't licht stelt, schuilt het aantrekkelijke ervan. Niet anders doet hij, dan op oer-oude overtuigingen nieuw licht werpen. ☒ Maar zijn smakelijke voordrachtwijze dient (daar zij de algemeene aandacht tot zich trekt) niet gering geacht te worden. Want wie zou het willen of durven ontkennen, dat een woning vóór alles zoo goed, zoo praktisch en oeconomisch mogelijk aan haar bestemming beantwoorden moet? Het was eerst gedurende de laatste vervalperiode dat een deel der menscheid hieraan is kunnen gaan twijfelen. ☒ Of men dus een huis, als Le Corbusier, een „woon-machine” of „woon-tuig” noemt, of slechts, als vroeger, simpelweg een „woning”, doet aan de zaak-zelf niets af. Dit is slechts een verschillende wijze van benaming voor hetzelfde ding. Het goede en moderne in Le Corbusier's qualificatie echter is, dat door zijn nieuwe benaming de onnadenkende mensch weer tot nadenken gebracht wordt; hij doordringt ons weer opnieuw van de overtuiging, dat een huis, wil het waarlijk goed en praktisch zijn, met den tijdgeest en den algemeenen ontwikkelingsgang dient mee te evolueeren. ☒ De algemeene eischen werden hooger; en dit slaat niet alleen op luxe, overdaad of „verfijning”; doch vooral op de hygiëne, dus op de zooveel mogelijke toetreding van lucht en licht. In dit opzicht lieten de vroegere woningen meestal véél, ja, soms alles te wenschen. De geest van dezen tijd eischt vóór alles heldere, gezonde, gemakkelijk te bewerken en schoon te houden, in één woord, overzichtelijke — vlugge woningen die niet ons humeur bederven. ☒ Weg dus met alle gecompliceerdheid en opdirkerij, weg met donkere stoffige hoeken, zware en zwoele tapijten en gordijnen. Zon, lucht, licht dienen in 't inwendige overal vrij spel te hebben. Weg dus ook alle ingewikkelde detailleeringen en profileeringen, welke stofverzamelaars en daarmee bacteriënkweekers zijn. Enz. Enz. Ziehier

Le Corbusier's standpunt en veler moderneren met hem. Men zal moeten toegeven, dat het onaanvechtbaar is, even juist als aantrekkelijk. ☒ Vervolgens wijst de schrijver op de ontzaglijke tegenstelling tusschen de oude rustbegeerte en den modernen bewegingsdrang. Alles vliegt, alles haast en rept zich, alles is in voortdurende trilling tegenwoordig; immerdoor, onophoudelijk. En deze voortdurende beweging dient zich ook in onze woningen te weerspiegelen. We dienen niet stil te blijven staan bij het oude en afgeleefde; we dienen vooruit te gaan! ☒ De bouwkunst is een van 's menschen dringendste noodwendigheden; want een woning is hem steeds onontbeerlijk geweest en daarom het eerste „werktuig” dat hij zich diende te scheppen. Ernstig vraagt Le Corbusier zich daarom af, hoe (waar alle werktuigen en gereedschappen met den mensch mee-evoluëerden) het juist zijn woning is, die hierin zoo lang achterblijven kon? „Het oude, afgedane gereedschap wordt op den oudroest- of rommelhoop geworpen, het musket, het mortier, de koets, zoowel als de oud-modelsche locomotief. Dit is een teeken van gezondheid, van moreele gezondheid, zelfs van moraal. Men heeft niet het recht, slecht te produceeren wegens

Foto C. Steenbergh.

OUD-SAKSISCHE BOERDERIJ TE LAREN (N.-H.).

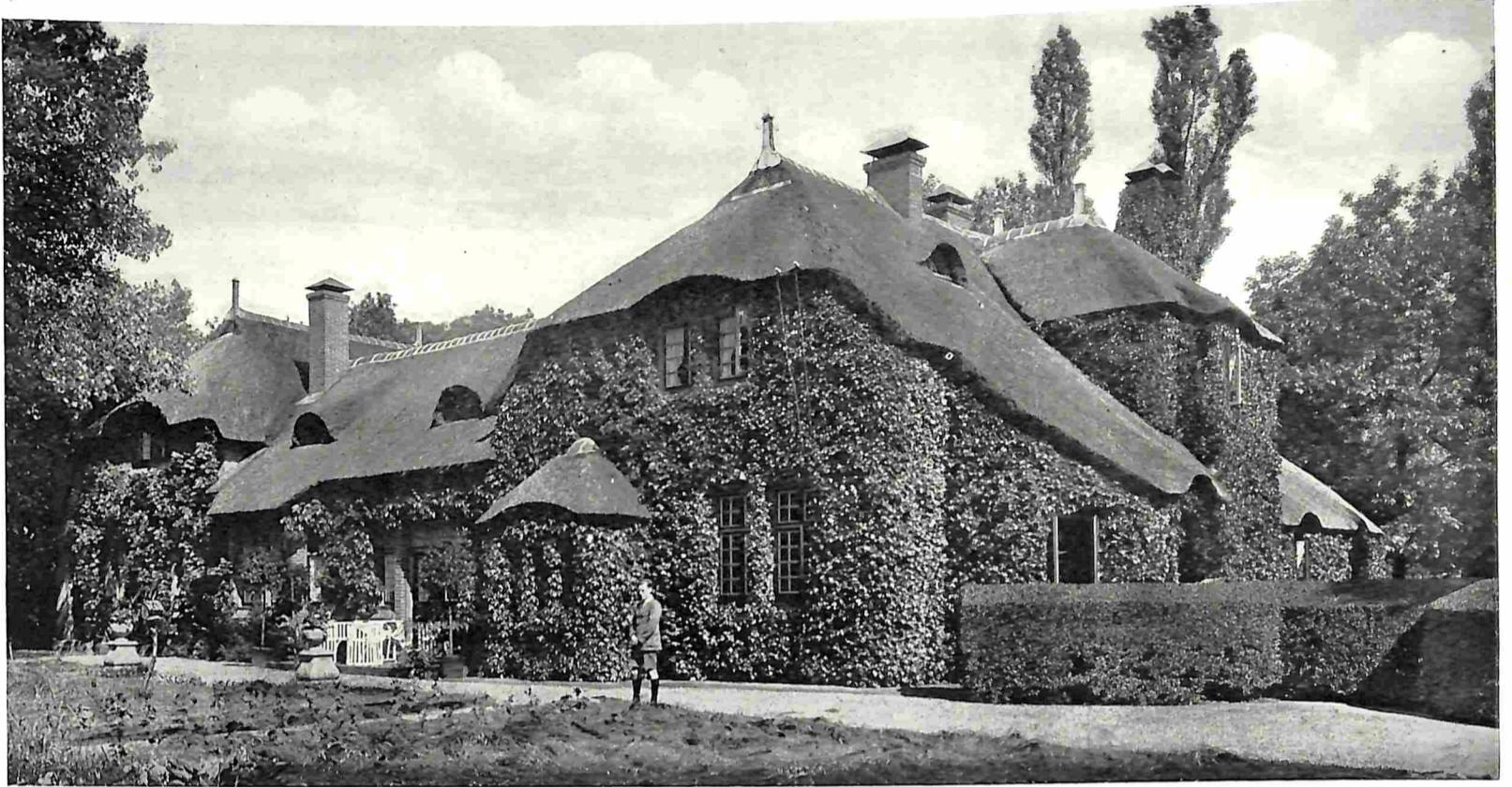

Foto C. Steenberghe.

LANDHUIS „DE HEIDREEF” TE LAREN (N.-H.). ARCHITECT DR. H. P. BERLAGE.

slecht gereedschap; men heeft niet het recht te veel kracht, gezondheid en levensdurf te verbruiken, omdat men slecht gereedschap heeft; men werpt dit weg en vervangt het. Maar de menschen leven nog voor het grootste deel in onpraktische, ouderwetsche huizen; en zij denken er niet aan, huizen te bouwen die hen precies passen en zoo praktisch en oeconomisch mogelijk aan hun behoeften voldoen. Het oude ligt hun te na aan het hart, zóó zelfs, dat zij een heiligen cultus van het huis hebben ingesteld. Zij zijn ongelukkig, omdat zij onwaardige huizen bewonen, die hun gezondheid en moraal bederven. Toch staan onze huizen ons tegen en drijven ons naar café's en bals". ☼ De groote vraag, die Le Corbusier zich stelt, is dus deze: hoe in de wereld der techniek de Bouwkunst alleen achter kon blijven? Wáár wij den blik ook heenwenden, zien wij nieuwe vormen, die de juiste uitdrukking zijn van aard en bestemming waaraan zij dienen te voldoen; alleen de woning bleef daarin tenachter. Het addertje dat onder deze sympathieke redeneering schuilt, is: dat het machinewezen aan de moderne techniek steeds nieuwer en hooger eischen stellen moet, om aan de aldoor dringender verlangens naar voortdurend grooter snelheid te kunnen voldoen. Van de woning echter wordt juist het tegenovergestelde verlangd. Want: *Vóór alles zoekt de mensch dáár de rust, die hij nergens elders vinden kan, de geestelijke rust, de gemoedsrust.* En hiervan is weer het noodwendig gevolg, dat, ter verkrijging van dit laatste, de mensch geneigd is, al het andere *desnoods* op te offeren. De hooge waarde der rustige, gezellige, huislijke woning zal blijven gelden, zoolang de menschheid hier op aarde toeven zal. ☼ Niet, dat hetgeen Le Corbusier zich als het ideaal voorstelt, hiermede in strijd zou zijn. Dit geenszins! Doch ons inziens koppelt hij het woningprobleem wat al te zeer aan de machine vast. En hierin schuilt een gevaar. Doch, nogmaals, met al het overige, wat hij over de woning zegt, als de noodzakelijkheid der hygiënische en oeconomische, zoo eenvoudige en praktische mogelijke inrichting ervan, zijn we het natuurlijk volkomen eens. Het is een zegen, dat hij ons dit in frissche, gloedvolle woorden nogmaals op 't hart kwam drukken. Door al zijn verlangens schemert die hoofdgedachte, waar alles om draait: „Verlang toch geen namaak-architectuur, maar échte waarde voor uw gezondheid, uw gemak, uw behaaglijkheid. In één woord: voor uw wélzijn." ☼ Dit, en geen ander, is de diepe ondergrond van het betoog. Werp al het gekunstelde, opgesmukte, overdadige, on-echte uit uw woning. Wees *modern* in alle opzichten: „als ge een auto houdt, slaap dan niet in een antiek bed".

DE HOLLANDSCHE LANDHUISBOUW DER LAATSTE 25 JAAR.

☼ In onzen landhuisbouw der laatste kwart eeuw zijn drie hoofdstroomingen duidelijk te onderkennen. En wel, ten eerste, die

der meer statige en strakke opvatting, welke we met een algemeen term: de symmetrische zouden kunnen noemen, zich onmiddellijk aansluitend bij het karakter der door Jacob van Campen geïnspireerde 17de eeuwse buitenverblijven, zooals die in het voorafgaande beknopte historisch overzicht geschetst werden. ☼ De tweede strooming zouden we met de benaming van „de schilderachtige", de vrijere, on- of a-symmetrische kunnen bestempelen; deze inspireerde zich in hoofdzaak op den Engelschen landhuis- en den Hollandschen boerenwoningbouw. (Voor het laatste vooral op het Oud-Saksische type.) Het karakter van deze tweede richting is het gecompliceerdst en kan vergeleken worden bij het doktersdrankje, dat uit verschillende ingrediënten (van het een meer, van het ander minder) samengesteld is. ☼ Bij deze beide stroomingen is zich den jongsten tijd een derde komen voegen, welke pas in opkomst is: de puristische, haar heil zoekend in den hoogsten rationeelen eenvoud. Deze laatste richting verwerpt daarom in de eerste plaats het schuine dak, de hellede bekapping met haar ingewikkelde, veel ruimte verspillende en veelal onpraktische binnenruimten der bovenverdiepingen; welke soort van bekappingen door de opkomst der nieuwe bouwmaterialen als houtcement, dakvilt, rubberoët en gewapend beton, van uitsluitend rationeel oogpunt bezien, overbodig geworden zijn. ☼ De onderscheiden resultaten dezer drie verschillende richtingen of stroomingen zijn op 't moment in ons land allerwege waarneembaar; zij kampen onderling om den voorrang, ja, verschillende architecten blijken het nog niet met zichzelf eens te zijn, welke richting zij op den duur inslaan zullen, en bouwen nu weer eens in deze, dan in gene richting; enkelen zelfs zoeken naar een compromis of innige vereeniging dezer onderscheiden uitgangspunten. ☼ In hoever het laatste dezer gelukken zal, moet de tijd leeren. Onze persoonlijke meening is, dat een compromis, voor zoover dit de daken betreft, onmogelijk is. Het schuine en het vlakke dak zijn antipoden en laten zich — voor ons aesthetisch gevoel althans — in een zelfde werk niet koppelen. We voelen daar steeds tweeslachtigheid in, waar dit betracht werd. Of deze meening juist is, ziedaar een andere vraag. Zooals gezegd: de tijd zal dat moeten uitwijzen. ☼ De Bazel inspireerde strooming geweest; hij kan de vader ervan genoemd worden. Want wél waren er ook anderen, die zich bij dit tijdelijk te veel navolging, te veel copy is; het bevat te weinig persoonlijke aesthetische elementen. De Bazel's landhuizen zijn echter allerminst copy. Zij zijn, als alle betekenissvolle werken op kunstgebied ('t zij muziek, letterkunde, schilder- of beeldhouwkunst), voortzettingen, vervolmakingen van het oude. En deze eigenschap verleent dergelijke scheppingen meer dan

vluchtige waarde. ☒ Het mag niet verheeld worden, dat de Bazel's eerste werken in dezen geest indertijd een teleurstelling voor ons, zijn vak- en tijdgenooten, waren. Zij waren zoo geheel anders dan zijn allereerste ontwerpen, die een veel oorspronkelijker en fantastischer karakter droegen. Zijn daarop volgend plotseling aansluiten op de Oud-Hollanders scheen ons een terugslag. Doch later leerden we inzien, dat dit maar gedeeltelijk waar was. Want, zijn de groote contouren en de proportieverdeelingen zijner buitenhuizen ook al naar 17de eeuwschen Hollandschen trant, bij nadere beschouwing wordt men onmiddellijk gewaar, dat zij in geen enkel opzicht geestlooze navolgingen zijn. Zij hebben alleen het statige, strakke en beheerschte der symmetrische verdeelingen met de oudere gemeen, doch verder spreken zij een geheel persoonlijke, oorspronkelijke taal. En dit zóó zelfs, dat men zich nooit in zijn werk vergissen kan. ☒

Tweede strooming: Berlage was in ons land wel de pionier der zich op de oudere landwoningen en boerenbehuizingen inspireerende strooming, welke richting zich in een veel vrijer en schilderachtiger, veel minder statige en voorname groepeerings der woningonderdeelen uit. Dit is de richting welke tegenwoordig verreweg het grootste deel der buitenhuizen in 't leven roept; waaruit blijkt, dat deze opvatting van landhuisarchitectuur zoowel bij onze jongere architecten als bij het buitenhuizen stichtend publiek het meest gewild is. ☒ Deze voorkeur nu is niet toevallig. Want deze richting laat, méér dan de eerste, veel grooter vrijheid toe in het groepeeren der verschillende vertrekken waaruit een woning samengesteld wordt. Zij leidt daardoor tot de hoogst denkbare verscheidenheid in het type der woningen; wat natuurlijk een niet te miskennen voordeel voor de vrije uiting der persoonlijke fantasie van de ontwerpers is. Het groote gevaar echter dat in deze haast onbeperkte vrijheid schuilt, is, dat zij maar ál te licht tot losbandigheid voert. De bespottelijke, tegen alle logica indruischende, jammerlijk gezochte landhuizen, die we zoo hier en daar den laatsten tijd ontmoeten, leveren het sprekend bewijs, dat dit gevaar allerm minst denkbeeldig is. ☒ De derde strooming, strakke vlakken en absoluut-horizontale (kaplooze) afdekkingen, is ongetwijfeld de oorspronkelijkste, daar zij het zuiverst aan onze begrippen omtrent oeconomie en hygiëne voldoet. Zij past het best bij dezen tijd, daar zij niets aan het streven naar romantiek en schilderachtigheid wenscht op te offeren. Vóór alles eischt deze richting zakelijkheid. ☒ Dat deze strooming inderdaad de modernste is, wordt onder meer bewezen door haar niet te miskennen eigenschap: het best te kunnen beantwoorden aan de eischen, door de moderne bouwmaterialen gesteld, welke materialen ten doel hebben, zoowel de gezondheid als de oeconomie te bevorderen; zij verraaft eenzelfde zakelijk karakter als onze moderne werktuigen en verkeersmiddelen, bijv. auto en vliegtuig. ☒ Wat van deze laatste, nog geheel in opkomst zijnde beweging verder te zeggen valt, werd in het voorstaande in korte trekken reeds behandeld, waar we Le Corbusier's denkbeelden bespraken. Ons inziens bevat deze laatste beweging voor de toekomst de beste levenskansen. Dat zij levenskracht bezit, bewijst het ontstaan der nieuwste stadsgedeelten in de steden, waar, zooals in de hoofdstad, verreweg de meeste woningen thans vlak afgedekt worden en in groote blokken door één gevelvlak tezaam gebracht.

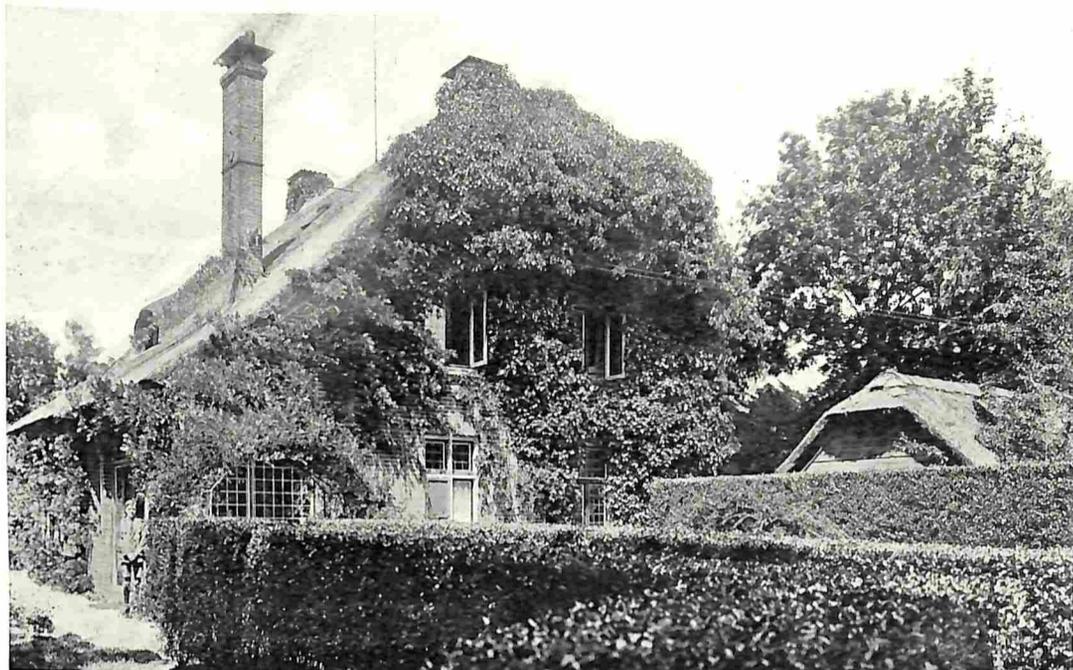

Foto C. Steenbergh.

LANDHUIS „DE HEIDAAL” TE LAREN (N.-B.).
ARCHITECT DR. H. P. BERLAGE.

☒ Deze strenge opvatting nadert het dichtst „de naakte waarheid”, maar zij is daardoor ook het moeilijkst in onberispelijken kunstvorm te verwezenlijken. De toekomst zal leeren, in hoever deze richting het ware bereiken zal. Vooral bij toepassing op den landhuisbouw zal de aesthetische afdekking met platte daken groote moeilijkheden opleveren. Volmaakt begrijpelijk, dat velen daar huiverig voor zijn. Hun angst is geenszins misplaatst! Maar waar een wil is, is een weg; gewichtige vraagstukken dienen opgelost, niet uit den weg gegaan te worden. Op den duur baat struisvogel-spelen toch niet. ☒ Men kan er echter verzekerd van zijn, dat deze puristische beweging in den landhuisbouw heel wat tegenstand ontmoeten zal! Den meesten toch is de waarheid hier wel wat ál te naakt. En onwillekeurig denken we hierbij aan Mefisto's ontboezeming in Goethe's Faust, waarin de opperduivel zijn misnoegen uitspreekt over het onverhuld zijn der Grieksche Goden: 1)

AM OBERN PENEIOS.

Mephistopheles (umherspürend).
Und wie ich diese Feuerchen durchsweife,
So find' ich mich doch ganz und gar entfremdet,
Fast alles nackt, nur hie und da behemdet:
Die Sphinx schamlos, unverschämt die Greife,
Und was nicht alles, lockig und beflügelt,
Von vorn und hinten sich im Auge spiegelt . . .
Zwar sind auch wir von Herzen unanständig,
.

1) Faust II de deel: Klassische Walpurgisnacht.

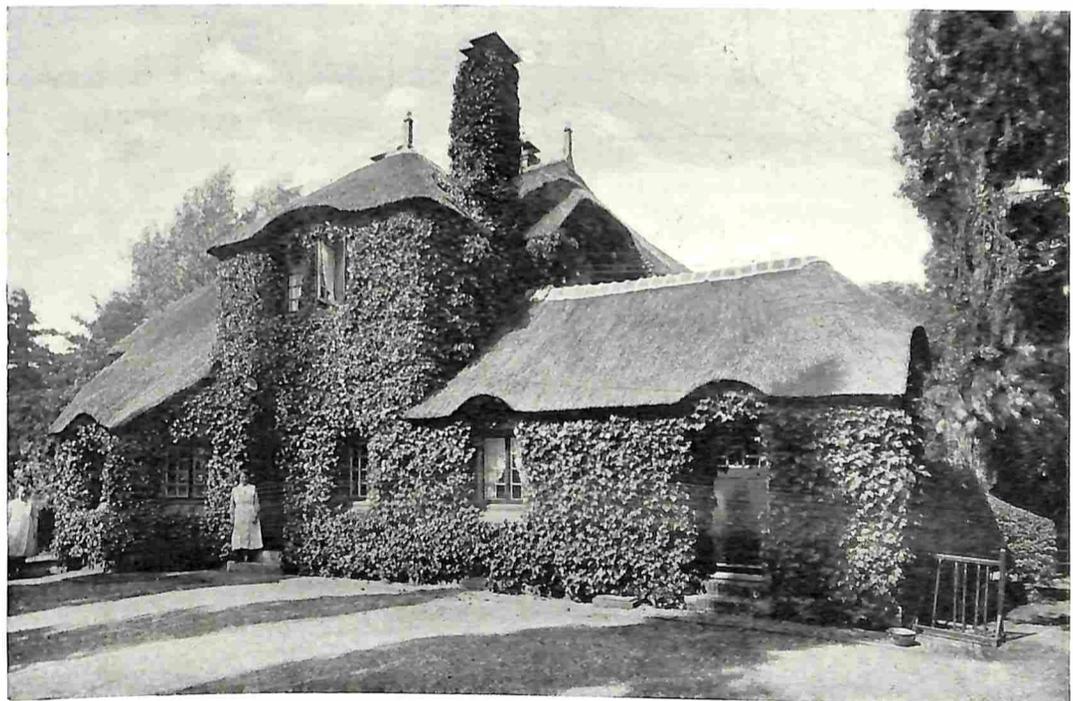

Foto C. Steenbergh.

LANDHUIS „DE HEIDREEF” TE LAREN (N.-H.).
ARCHITECT DR. H. P. BERLAGE.

SLOT.

☞ En hiermede naderen we het eind van dit beknopt algemeen overzicht. Over een en ander zou nog heel wat te zeggen zijn, doch voorloopig dienen we het hierbij te laten. ☞ De groote gedachte die — naar we hopen — eruit naar voren treedt, is deze: Een huis — hetzij stad- of landwoning — is geen luxe-voorwerp; doch het dient vóór alles aan de hoogste praktische en hygiënische, en daarenboven aan ideëele eischen te voldoen. En daartoe dient het van binnen-uit ontworpen te wezen. ☞ De juiste kern of inhoud is allereerste noodzaak; wat echter geenszins de bestaansmogelijkheid van een schoon omhulsel buitensluit. Integendeel, een zuivere kern zal als vanzelf tot een schoon en zoo volmaakt mogelijk omhulsel voeren. ☞ Ziehier het geheim der aantrekkelijkheid en ongezotheid der goede, beproefde werken der vroegere geslachten, evenals dit 't geheim zal blijven der juiste werken, zoowel voor het heden als in de toekomst. Een woning moet zijn als een volmaakte vrucht, omvat, beschermd door een even volkomen bolster.

H. J. M. WALENKAMP CZ.

IN DE WILDE CAMARGUE.

„Nul ne sait ce qu'ils disent, les boeufs, la nuit, ainsi, sous le clair de lune, . . . mais les gens de chez nous, les grands gars silencieux aux chemises de laine foncée, aux yeux clairs et lumineux, quand ils entendent sur la Camargue passer l'effrayant et horrible choeur de la bouvine mugissant à la mort, ils arrêtent leurs chevaux échevelés et placent leurs tridents en travers des selles. Enlevant leurs larges chapeaux de feutre, ils restent silencieux, la tête basse, pendant que les blancs poneys de bouvine, figés comme des statues d'ivoire, demeurent immobiles, le cou tendu et les oreilles pointées”.

(JEAN TOUSSAINT SAMAT. — „Sangar” taureau.)

I.

JA, daar wil ik u ditmaal graag eens een en ander van vertellen, van de Camargue. Van het land der stieren en der „gardians”. Van het land der schier eindeloze vlakten en der lagunen, van het verraderlijke drijfzand en der moerassen, dat daar ligt, even bezuiden Arles, triest eenzaam, aan de monden der groote Rhône. Van het land waar, midden donkeren pijn en tamarisk, nog de bever en de flamingo wonen, — waar 's zomers onder eene onmeedoogend alles schroeiende zon muskiet en moeraskoorts hoogtijd vieren, — en in den winter de bittere „mistral” stormt en giert en loeit en huult. Van eene streek die héél veel eigens nog heeft, en betrekkelijk weinig bekend nog maar is. Ja ziet, die al wel *bijzonder* veel eigens nog heeft, bovenal in het zuiden, waar ge er op de onafzienbare, zoute vlakten, — op de uitgestrekte „sansouïres”, — de kudden zwarte stieren en hunne bereiden „gardians” nog steeds vindt. Want moge de Camar-

Foto C. Steenbergh.

LANDHUIS „NORA” TE HUIS TER HEIDE. ARCHITECT VAN 'T HOFF.

Foto C. Steenbergh.

OUD-SAKSISCH BOERDERIJTJE TE LAREN (N.-H.).

gue dan al in het noorden voor een deel in cultuur zijn gebracht en, tusschen de moerassen, in wijngaard en weideveld zijn herschapen, zoo is toch altijd nog haar grootste part, het zuiden, eenzaam, triest wild steppeland gebleven, — land van droeve schoonheid en ruwe poëzie nog . . . ☞ Een land van diepe verlatenheid nog, ook al rijdt heden ten dage een parmantig puffend spoortreintje er door, treintje waarmede ge er kunt gaan tot aan zee toe, tot aan de twee eenige dorpen die de Camargue rijk is, tot Les Saintes-Maries-de-la-Mer en Salin-de-Giraud.

II.

☞ Een grijze, sombere kerk, — een kerk welke met hare zware, eeuwenoude muren, kleine vensters, toren en kanteelen meer aan een feodalen burcht dan aan een vredig bedehuis mij denken deed, — een rustieke, zeer primitieve arena (vlak er tegenaan) voor het houden van Provençaalsche stierengevechten, een tal bochtige, smalle straatjes waaraan lage, meest witgekalkte woningen, een standbeeld van Mireille, naast wat knoestige tamarisken, en in de verte een kerkhof, . . . ziedaar Les Saintes-Maries-de-la-Mer, eenzaam vischersdorp ver weg in de verlaten Camargue, ver weg midden de „sansouïres”, de moerassen, het drijfzand en de zee. Les Saintes-Maries, waar op een zekeren dag van het jaar de zigeuners — de „boumians” — nog altijd komen om er te bidden, in de oude kerkcrypte, bij de relieken hunner donkere Sarah. Onafzienbaar ligt er „la lande salée”, het groote, vlakke land, waar tusschen toefen enganen, wat poover gras, en magere saladellen, in den zomer overal het wit van zoutplekken glanst en schittert. Een eenzame weg, zich hier en ginder slingerend tusschen lagunen en moeras, gaat er ver naar het noorden. Even, heel vaag, teekent zich hier en daar een pad ter zijde af, een smalle kronkelweg, leidende er naar een of ander klein gehucht, of naar eene afgelegen hoeve, of naar eene cabane ergens heel ver in de „sansouïre”. Want weet ge, hoe desolaat en onvruchtbaar het land er dan ook is, daar buiten, op de uitgestrekte, zoute vlakten, treft ge, op groote afstanden van elkaar, toch menschen nog, — menschen en dieren, „gardians”, en hunne „manaden” van half wilde stieren en kleine, witte paarden. Mijlenver van de bewoonde wereld weg, leidt men er in de stille, groote natuur daar het vrije bestaan van den cowboy nog, — leven daar de bereiden herders der Camargue in hunne eenzame cabanes, in hunne kleine, rietbedekte „hottes camarguaises”, — wonen ze er bij de wilde kudden van zwarte vechtstieren en kittige „chevaux de bouvine” die daar grazen in het wijde deltaland van de Rhône. ☞ „Li bioù”, . . . „les taureaux de combat”, . . . ah! welk een rol spelen zij niet in het leven der menschen daar in de verlaten Camargue! „Li bioù”, de nijldige, zwarte „bioù” met hunne nerveuse, schitterende oogen en hunne lange, donker-gepunte, witte ho-

IN DE WILDE CAMARGUE. VECHTSTIEREN OP DE SANSOÛRE.

rens . . . Immers, is men er niet altoos en altoos mèt hen, daar op de uitgestrekte „sansouïres”, — hetzij als „pelot”, als eigenaar van eene kudde, hetzij als bereden bewaker, als „gardian”, — altoos mèt hen, daar buiten in de groote eenzaamheid, onder eene blakerende, zengende zon er in den zomer, onder slagregens en bij snerpenden mistral en in den herfst en in den winter en in het voorjaar? En wanneer in de allerheetste maanden voedsel en water er ten slotte gaan ontbreken in de Camargue, is het dan niet altijd trouw te zamen dat men naar 'n beter oord trekt, en voor een tijd wonen gaat in de malsche, groene weiden rond Le Cailar, aan den overkant van de Petit Rhône, in de Languedoc? Ja, zoo lijdt men daar op de onafzienbare „lande salée” nog altijd het mooie, vrije leven der vaderen, het ruwe, gevaarlijke bestaan van bereden stierenhoeder, — den ganschen dag in het hooge zadel, de lange, zware, driepuntige lans in de hand, het mes in de ceintuur.

III.

⊗ De „courses de taureaux” zooals ze in de Provence gedurende de zomermaanden overal en overal worden gehouden, en waarbij de trotsche, donkere stieren der Camargue in de arena verschijnen, zijn eigenlijk naïeve volksvermaken nog. Vermaken waarbij, in tegenstelling met de Spaansche „corridas de toros”, noch het mishandelen-, noch het doden van dieren ooit eenige rol speelt. Banderillero's, picadores, en espada's komen er dan ook ten eenenmale niet bij voor. En de naar taumachische eischen ingerichte arena zooals Spanje die kent, behoort er dientengevolge dan ook volstrekt niet als beslist noodzakelijk bij. Integendeel, wat kampplaats aangaat is men bij de Provençaalsche stierengevechten al wel met zeer weinig tevreden. Een tal karren en wagens dicht tegen elkaar gezet, wat rechtopstaande, groote tonnen waarop planken en leege kisten, wat ruwe balken, de muur van een huis hier en daar soms, en ziet! ge hebt de rustieke arena zooals men in de meeste dorpen rond de Camargue, die op den dag van een gevecht, op de „place”, — le „plan”, — vindt gebouwd. Primitieve kampplaats, waarbij ge evenwel boven het zwaar gegrendelde stierenhok, — de „toril”, — toch altijd nog een „tribune d'honneur” zult treffen, „tribune officielle”, waarin gedurende de corrida de burgemeester van het plaatsje, de brigadier der gendarmerie, en een trompetter hunne zetels hebben en van waaruit het spel met den stier geleid wordt. Het vaak zéér gewaagde spel met de groote, zwarte „biou” uit de Camargue. . . ., het spel waarvan een ieder die maar wil mee mag doen . . ., spel waarbij het gaat om een kokarde welke vooraf in den „toril”, aan een fijn, sterk koord op het voorhoofd van den stier is bevestigd, van tusschen de lange, scherpe horens weg te rukken. ⊗ Op de geïmproviseerde tribunes, op de wagens en de karren en de tonnen met planken, is vroolijk rumoerig de bonte menigte van toeschouwers

bijeen. Een korte, schel doordringende klaroenstoot. . . , het haastig openwerpen van 'n deur . . . , en uit den donkeren „toril” stuift een stier de fel zonnige arena binnen. Wild fladderen de kleurige rozetlinten waarmede het dier getooid is en die de „manade” doen kennen waartoe het in de Camargue behoort. Op zijn ruige voorhoofd plekt tusschen de geweldige horens het rood der kokarde waarom de strijd straks gaan zal. Andermaal klinkt trompetgeschal . . . , „Il y a vingt francs pour celui qui enlèvera la cocarde!”, wordt van de officieele tribune aangekondigd Maar de stier is gevaarlijk, en de som tē gering, — niemand waagt zich voor zulk een miniem bedrag. „Je mets

vingt francs aussi!”, wordt 'r door iemand uit het publiek geroepen . . . „Dix francs de plus!”, hoort men van een andere zijde Nōg aarzelen de liefhebbers . . . „Moi aussi, vingt francs de plus!”, belooft een derde. . . . Tot soms al heel gauw door den trompetter kan worden bekend gemaakt: „Il y a cent francs sur la cocarde!”, en de eigenlijke corrida begint. In kleurig hemd en wit linnen broek, een blauwe of roode ceintuur in breede plooiën strak om het middel, soepele „espadrilles” aan de voeten, zijn één of meer amateurs in de arena verschenen nu, om te trachten met behulp van een kleinen, scherp snijdenden, krom getanden „crochet” die zij in de palm van de rechterhand houden, de roode rozet te bemachtigen. Doch een „taureau de Camargue” laat nu eenmaal niet gemakkelijk met zich spelen. Trots alle vlugheid en behendige kunstgrepen der „razzeteurs”, — zooals de deelnemers aan een Provençaalsch stierengevecht worden genoemd, — blijft de kleine kokarde er tusschen de twee geweldige horens . . . „Encore cinq minutes, et le taureau rentrera avec son argent!”, waarschuwt de trompetter . . . De strijd wordt heviger, spannender nu, — gewaagder nog, onder de aanmoedigingen en de kwinkslagen van het publiek. Onophoudelijk vallen zij nu aan, de „razzeteurs”, vluggelings steeds weer wegspringend en vluchtend wanneer van den stier een te gevaarlijke manoeuvre dreigt Nōg, nōg is het dier aan de winnende hand Tot, opeens een oorverdoovend „Bravo! Bravo!” door de arena gaat, — de kleine roode kokarde weg is gerukt van het ruige stierenfront En nu dra de „gardians” met hunne driepuntige lansen zullen gaan verschijnen, om onder het applaus der menigte hun „bête de combat” weer terug te voeren naar den „toril”.

IV.

⊗ Dus zoo vindt ge er dan op de wijde, eenzame vlakten der Camargue, — tusschen de moerassen en de lagunen, — de donkere kudden, de kleine, kittige, witte paarden, en de zonnegebruinde stierenherders in hun hoogen zadel. De „manden” en de „gardians” De vaak zoo pittoreske „gardians”, met hun grof, verschoten blauw katoenen hemd, hun zware broek van „peau de taupe”, de kleurige, wollen „tayole”

IN DE WILDE CAMARGUE. GARDIAN EN MANADE.

(lange ceintuur) breed om het middel, een bonte doek zwie- rigjes rond den hals geknoopt, de stoffige, bruine of donker- grijze flambard leutig scheef op, — de altoos waakzame „gar- dians”, met hun lange, vreemd gespitste lans („trident”) en hunne scherpe sporen, hunne eigenaardige, klompvormige stijgbeugels van zwaar, gesmeed ijzer, en hun „sedèn”, hun onafscheidelijke lasso van sterk gevlochten paardenhaar . . . En mèt hen in de stilte van het groote zoutland treft ge daar dan de pony der Camargue, de kleine, nerveuze, spierwitte „camargue”, hun kameraad. Hun onmisbaar „cheval de bou- vine”, — smetteloos wit van het hoofd tot de nimmer beslagen, kleine, ronde hoeven, met een zacht rozen neus en welge- vormde ooren, een zwaren langen staart en lange, volle manen, — hun pur-sang. Een vief, leuk kittig paardje met waarlijk voortreffelijke kwaliteiten, dat voor het gevaarlijk werk dat er bij eene „manade” van gevegd wordt, al wel bij uitstek is geschikt. Waarmee ik zeggen wil, dat het zich in het bij- zonder leent voor het bewaken, het begeleiden, en zoo nood- dig, het attaqueeren der stieren. Opdat het 't doen en laten van dezen zoo goed mogelijk zal leeren kennen, laat men trouwens met opzet de „camargue” van diens geboorte af met de „taureaux de combat” op de wijde vlakten samenleven. Waarbij een geduldige, zeer speciale dressuur het allengskens voor zijn taak geschikt moet maken. Ja kijk, een zéér spe- ciale dressuur. . . . Want weet ge, wil daar in de Camargue een pony werkelijk een goed „cheval de bouvine” wezen, moet het geleerd hebben zich, zoolang het zijn meester in den zadel heeft, om geen enkel gevaar, — hoe dreigend ook, — te bekommeren. Noch het attaqueeren van een stier, noch de verdediging tegen den „taureau” mogen het een oogenblik in de war brengen. Waarnaast volstreekte gehoor- zaamheid en het opletten zijn op het minste bevel van den ruiter onverbiddelijk van hem worden geëischt. Alleen, — in de gevaarlijke nabijheid van drijfzand of van verra- derlijke moerassen, of op heel donkere avonden, geldt er dit laatste niet. Sterker: — dan verwisselen de rollen zelfs ge- heel en al, en is het de ruiter die door zijn paard geleid wordt. Dan is het de „gardian”, die blindelings zich op het instinct van z'n „camargue” verlaat, zoals deze op hem vertrouwt in de hachelijke momenten te mid- den der groote, zwarte stieren. Want dat is 't, zij hebben vertrouwen in elkander, de herder en zijn pony, en daar- aan is het dan ook zeker wel toe te schrijven dat in de Camargue zeer zelden een paard gewond wordt door de fout van zijn ruiter, noch er een „gardian” verdrinkt of verstikt door de schuld van zijn „cheval de taureau”. ☼ En wanneer een enkele maal er feest is daar in het stille Rhône- land, — in Les Saintes-Maries-de-la-Mer, of in Le Salin-de Giraud, of somwijlen er buiten, ver in Arles, — ziet, is het dan op z'n witte paardje niet ook altijd dat de „gardian” er heen gaat? „Lou gardian” en zijn „chatto” (meisje), hij in het hooge, met koper beslagen, bruine zadel, zij achter op den pony, „en croupe” zoals men het er noemt? ☼ En is het niet op z'n „cheval de bouvine” ook nog altijd dat de stierenherder der Camargue zijn belofde ten huwelijk voert, en er later zijn jonggeborenen ten doop zal geleiden?

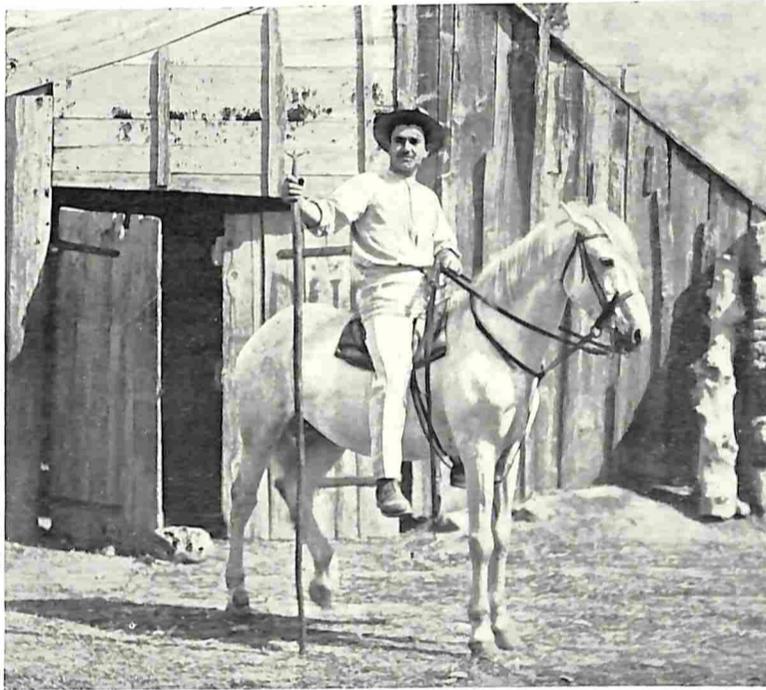
V.

☼ Daags vrij in het groote, open veld, — bij nacht opge- sloten in eene ruw omrasterde ruimte slechts, — in een „clos”, — dús leven er van oudsher in de stille Camargue de stieren en de koeien en de kalveren. Het nobele ras der „bêtes de combat”, — ras dat, gelijk Frédéric Mistral eens zeide, „ja- mais n'a domptée homme portant chapeau”, — de „manaden” van zwarte, zwaargehoorde, half wilde runderen. Dús vindt ge er, daar tusschen de beide Rhône's, de kudde van

den markies de Baroncelli, de kudde Reynaud, die van de familie Guillerme, die der Combets, en anderen nog, ver van elkaar weg in de onafzienbare „lande”, elk met haar „bayle” (opperherder) en met hare „gardians”. Kudden, waar- uit elken zomer weeraan de mooiste en dapperste dieren voor de arena's der Provence worden gekozen, — kudden waar- van vermaarde „cocardiers” (vechtstieren) als: „le Cou- doulié”, „Nivoulàs”, „l' Arlatèn”, „Bouquet” en „le Prou- venço” overal met eere de kleuren verdedigen. Want even- als in Spanje, heeft daar in de Camargue elke „manade” hare kleuren, — de eene: wit en rood, een andere: zwart en groen, weer een andere: groen en blauw, — en ook haar eigen brandmerk. ☼ „. . . Toujours à cheval, la lance au poing, combattre les taureaux, être sans cesse exposé aux coups de corne et aux ruades, — ah! le métier de gardian est un métier terrible, un métier de soldat”, zegt „maître” Augias ergens in Jean Aicard's „Notre-Dame-d'Amour”. ☼ „Métier ter- rible . . .” Ja! met recht! Immers, is de zwarte „taureau de Camargue” niet een geduchte tegenstander, veel geduchter nog dan de Spaansche stier? Geducht vooral, omdat hij steeds recht op zijn man aangaat en niet, gelijk zijn Iberische broe- der, door handige manoeuvres zich meesttijds van de wijs laat brengen? Voor een „mise à mort”, — een „corrida de muerte”, met „banderillero's” en „espada”, zooals bezuiden de Pyreneeën overal wordt gehouden, — is de donkere stier der Camargue dan ook te gevaarlijk. Te „vicioux”, gelijk m'n „gardian” in Les Saintes-Maries-de-la-Mer 't noemde ☼ Dus zult ge er de stierenherders daar in de vlakten der Rhône-delta dan ook nimmer zonder hun lange, scherpe lans, zonder hun „tri- dent” zien. „Lou ferri di tres pounchoùn”, — „het ijzer met de drie punten”, — het is er hun onafscheidelijk wapen.

VI.

☼ De „ferrade”, — het in het voorjaar brandmerken van de jonge runderen, — of de „abrivade”, — het in den zo- mer opbrengen van de vecht- stieren naar de arena's, — kijk, ik zou werkelijk niet we- ten te zeggen welke van die twee door den bereden herder der Camargue met grooter ge- noegen steeds weer wordt tegemoet gezien. Beide toch zijn ware feestelijkheden voor hem, telkens terugkerende gebeurte- nissen van belang in zijn leven daar op de stille, onafzienbare „sansouire”. Zoo komt er bij eene „ferrade”, eerst al in den mor- gen de bedrijvigheid van het samenrijden en het geleiden der kudde, gevolgd dan door de drukte van het uitzoeken, en het met geduld, lang niet gemakkelijk afzonderen der jonge, één- jarige dieren. Waarop ten slotte het werpen, en het branden met het roodgloeiend ijzer, het eigenlijke „ferreeren!”. . . . Het leggen en het merken ten aanschouwen van eene feestelijk gedoste menigte Want voor die gelegenheid heeft zich daar in het einzame veld, als bij een gevecht om de kokarde, op een rond van tal van wagens en karren een kleurige, druk vroolijke schare verzameld. De „gardian” is te voet er nu, en zonder z'n „trident”, zonder z'n gevreesd wapen. Tegen- over hem: — vlug, nerveus snuivend, kort, toornig loeiend soms even, de jonge, wilde stier Van de geïmproviseerde tribunes klinken luid aanmoedigingen en bravo's voor man en dier. „Tounet! le Tounet! bravo!, — bravo! le Boucabeù!” . . . Tot daar op eens, heel plots, bij een kort, nijdig aanvallen van den jongen stier, deze door den „gardian” bij de hoornen is geno- men . . . „Bravo! le Tounet! bravo!” . . . Wild weert zich de „bioù”. Met al zijne kracht tracht hij zich uit 's mans stalen greep los te rukken . . . Tevergeefs evenwel. Langzaam wordt hem de kop gedraaid. Steeds meer, steeds meer. Tot eensklaps het dier machteloos op de knieën valt, om een oogenblik daarna, onder geestdriftige gesticulaties en bijvalsbetuigingen van de toeschouwersmenigte geheel te

EEN PUR-SANG PONY DER CAMARGUE.

IN DE WILDE CAMARGUE. JOUR DE FERRADE.

worden gelegd. Waarna hem door den brander, met een heet ijzer het merk der „manade" wordt ingeschroeid. ☼ Ah! en dan de „abrivade", — wanneer, omringd door talrijke gewapende „gardians", de donkere stieren er des zomers naar de verschillende arena's worden geleid! De „abrivade", — waarbij in alle dorpen en stadjes waar de wild galopperende stoet doorkomt, een enthousiaste menigte dezen opwacht en luidruchtig toejuicht! ☼ „Li bioù, li bioù! . . . li bioù! zou! zou!" . . . ah! de opwindende „abrivade", in wolken van heete stof, daar onder de brandende zomerzon der Provence!

THEO DE VEER.

VORSTINNEN VAN FERRARA.

Uit het Poolsch van

10) KAZIMIERZ CHŁĘDOWSKI.

LUCREZIA BORGIA (Slot.)

TRISSINI werd zoozeer door Lucrezia gewaardeerd, dat zij in de moeilijke tijden, toen Alfonso bijna steeds in het leger was, hem in de meest gewichtige familiezaken om raad vroeg. Haar brieven aan hem dragen den aanhef „Al amico nostro carissimo". In Ferrara woonde Trissino bij de Obizzi's, een van de meest aristokratische families uit Lucrezia's omgeving. Trissino's zuster Maddalena was getrouwd met Antonio Obizzo, die aan de d'Este's zeer gehecht was. De Obizzi's waren bevriend met de Castelmi's uit het vorstenhuis di Sora van Napels, die, uit hun land verbannen, zich in Ferrara gevestigd hadden. Bij deze twee families placht een zeer voornaam en belangwekkend gezelschap bijeen te komen. Een bijzonder daar op den voorgrond tredende figuur was de geestige en welbespraaket Margherita Moroscelli, de moeder van Ercole Castelmio, wiens tragisch einde de gemoederen in geheel Italië zoozeer in opschudding bracht. ☼ De jeugdige Castelmio n.l., in den oorlog tusschen Ferrara en Venetië onder de aanvoering van Ippolito d'Este aan de zijde van Alfonso strijdende, werd door Slavische huurlingen, die in Venetiaanschen dienst stonden, gevangen genomen. De woeste bende kon het er niet over eens worden, welke van haar afdeelingen recht had op den rijken krijgsgevangene en sneed hem daarom het hoofd af. Deze gruweldaad gaf Ariosto aanleiding tot het schrijven van eenige mooie strofen tegen de Slavonische barbaren. Verontwaardigd vraagt hij: Schiavon crudele, onde hai tu il modo appreso Della milizia? (Waar hebt gij, wreede Slaaf deze manier van oorlogvoeren geleerd?) ☼ Tot de onttroonde, in Ferrara gevestigde vorsten behoorde ook Eneas Pio, die, uit Carpi verbannen, thans in dienst der d'Este's stond. Hij bewoonde het paleis del Paradiso, dat de hertog hem in bruikleen had afgestaan om hem hechter aan zich te binden; in dit paleis is thans de stedelijke bibliotheek gevestigd. Ook het huis der Pio's behoorde tot een der gezochte centra van het maatschappelijk leven te Ferrara. Evenals bij Galerani te Milaan, of bij de Atellani's in de tuinen van Brota, kwamen ook in den tuin van de Paradiso schoone vrouwen en voorname mannen zooals Ariosto en Claudio Tolmei, zoo vaak deze in Ferrara vertoefden, bijeen. Onder de vrouwen schitterde daar Graziosa Maggi, die verwant aan de Pio's, een dier beroemde vrouwen was, over wie

Ariosto in het laatste deel van zijn Roeland spreekt. De plaats, die zij innam, werd haar echter betwist door Diana d'Este, die Celio Calcagnini onder haar bekoring bracht. ☼ De geleerde professoren waren in deze kringen gaarne geziene gasten. Bizonder geëerd werd Niccolò Leonicensino, die naast Pomponazzi te Bologna tot de oudste vertegenwoordigers van de nieuwe sceptische, philosophische school behoorde, welke typeerend was voor de geestelijke strooming van het laatste tijdperk der Renaissance. Deze op het rationalisme steunende school keurde onvoorwaardelijk het middeleeuwsche mysticisme af en begon zich allengs te wijden aan het onderzoeken der natuurwetten, waarbij meer in 't bijzonder aandacht aan waarnemingen werd geschonken. Leonicensino was, evenals Trissino, uit Vicenza afkomstig; hij had een tijdlang in Engeland vertoefd en werd later professor te Ferrara, waar hij lezingen hield over mathematica, filosofie en geneeskunde. Leonicensino heeft het ook verstaan zijn kennis in praktijk om te zetten. Hij leefde in groote soberheid en bereikte den ouderdom van 90 jaar. ☼ Tot de groote bewonderaars van Lucrezia, op wien Alfonso echter niet jaloersch behoefde te zijn, behoorde de vicaris-generaal Jacopo Caviceo, een prelaat, die een zeer bewogen verleden had. Hij werd geboren te Parma (1443) en studeerde in zijn jonge jaren te Bologna. ☼ Heftig van aard en met groote lichamelijke kracht toegerust, zag hij er niet tegen op om zoo noodig zich met zijn vuisten recht te verschaffen. Zoo was hij de held van een nachtelijk straatgevecht geworden, waardoor hij naar Parma had moeten vluchten. Later werd hij geestelijke, zonder echter zijn geaardheid te verloochenen; integendeel, hij bleef onveranderd een teugelloos leven leiden tot algemeene groote ergernis. Toen hij het zoo bont maakte een non te ontvoeren, iemand doodelijk te verwonden en tal van andere overtredingen te begaan, moest hij ook uit zijn geboortestad vluchten. Hij nam de wijk naar Venetië, begaf zich vervolgens op zee en zwierf rond in het Oosten, in Constantinopel en in den Griekschen Archipel. In het jaar 1469 zien wij hem naar zijn geboortestad terugkeeren en als aanvoerder van de verontwaardigde geestelijken tegen den aartsbisschop oorlog voeren. Hij werd gevangen genomen en opgesloten, maar door vrienden uit den bisschoppelijken kerker weer bevrijd. Daarop ging hij naar Rome, om bij den paus bescherming te zoeken tegen zijn vijand, die, blijkbaar be-

EN TERRE DE CAMARGUE.

Foto C. Steenbergh.

DE IJSELKADE TE ZUTFEN.

vreesd door den paus in het ongelijk gesteld te zullen worden, een sluipmoordenaar naar Rome zond om den rebellischen geestelijke uit den weg te ruimen. De „bravo” verwondde Caviceo wel aan de hand, maar de sterkere en meer handige padre overweldigde den aanrander en maakte hem zonder meer met een dolk af. Caviceo ging daarop naar den paus, viel dezen te voet, verklaarde zijn tegenstander slechts uit noodweer te hebben vermoord en kreeg vergiffenis. Triumfeerend keerde hij naar Parma terug, overtuigd nu zijn zaak voor goed te hebben gewonnen, maar hij onderschatte de macht van den aartsbisschop, achter wien de hertog van Milaan, Galeazzo Sforza stond. Weldra zat hij dus weer achter slot en grendel, maar wist zich opnieuw te bevrijden en te vluchten. Na tal van avonturen en wederwaardigheden werd hij ten slotte in 't jaar 1477 proost van S. Michele in Padua en begon van toen af een rustiger leven te leiden. Hij kreeg steeds betere prebenden en kwam zoo hoog in aanzien, dat, toen Frederik III in 1489 langs zijn geboortestad reisde, hij door zijne medeburgers werd aangewezen om den keizer te begroeten; blijkens de publieke acten was hij intusschen doctor in de rechtswetenschappen geworden. In 1494 kreeg Caviceo het vicariaat van Ferrara, waar hij Ercole I voor zich wist in te nemen en bij het hof in de gunst kwam. ☞ Tijdens zijn verblijf te Ferrara schreef Caviceo een roman, getiteld „Peregrino”, met de opdracht: „alla savia ad accostumata Lucrezia Borgia”. De „Peregrino” behoorde tot de vermaardste romans uit het begin van de XVIe eeuw, want de inhoud bestond niet uit allerhande zinledige verzinsels, maar bevatte tallooze zelf doorleefde gebeurtenissen, afgewisseld door veel natuurbeschrijvingen. Het was een roman van actueele beteekenis. ☞ Caviceo was aldus in rustige haven aangeland en als eerwaardige prelaat schreef hij later ook geen verhalen meer, maar slechts leerzame handleidingen voor biechtvaders — *Il Confessionale*. ☞ Vele geletterden uit Lucrezia's omgeving verlieten haar na de verkiezing van Leo X; de dichters en geleerden over heel Italië verhuisden toen naar Rome, naar het beloofde land, waar zij een gouden regen en hulde van di' Medici verwachtten. Ook Tebaldeo en Bembo, die in Urbino vertoefd had, vervoegden zich toen aan het pauselijke hof. Bembo werd secretaris van den Paus. Zijn correspondentie met Lucrezia eindigde in 't jaar 1513; de secretaris van Leo X was toen verliefd geraakt op een Romeinsche van lage afkomst, die hem drie kinderen schonk en aan wie hij zijn geheele verdere leven bleef hangen. Door haar platte ongemaniërdheid wreekte de schoone Morosina de trouweloosheid, waarmede de geleerde dichter in zijn jeugd tegen andere vrouwen gezondigd had. ☞ De oorlog van Ferrara met Venetië, de nederlagen, die het land leed, de familietragedies, de zorg voor de opvoeding der kinderen maakten dat Lucrezia, zoo lichtzinnig in haar jeugd, steeds ernstiger werd, en, gelijk andere vrouwen, die veel beleefd hebben en veel teleurstellingen ondervonden, begon ook zij troost te zoeken in de weldadigheid en de religie. In de laatste jaren ontaardde haar godsdienstigheid in bigotterie.

De dochter van Alexander VI biechtte dagelijks en ontving drie tot vier maal in de maand de communie. Zij duldde niet, dat de vrouwen in Ferrara naar oud gebruik kleeren droegen, die den hals vrij lieten tot aan de borst, en schreef daarom het dragen van een soort doek, „gorgiere” voor, welke de vrouwen uit het volk droegen. De tijden waren veranderd. Toen Lucrezia te Ferrara kwam, droeg zij een zoodanig geborduurd hemd, dat haar buste er door zichtbaar was; de markiezin Isabella vond dit toen zoo ergerlijk, dat zij het vol verontwaardiging haar man berichtte. ☞ Zoolang Lucrezia's zoon, Rodrigo, uit het huwelijk met Don Alfonso van Aragon, leefde, vormde hij den laatsten band, welke haar nog aan het verleden hechtte. Rodrigo, hertog van Bisceglia, werd eerst onder toezicht van kardinaal Lodovico Borgia en later door zijn tante Isabella van Aragon, weduwe van Giangaleazzo Sforza van Milaan opgevoed. Hij stierf echter op 13-jarigen leeftijd en met hem ging Lucrezia's laatste herinnering aan haar stormachtige jeugd ten grave. Met Vanozza had Lucrezia klaarblijkelijk hoegenaamd geen omgang meer en het bericht van haar dood moest de hertogin van Ferrara eraan herinneren, dat zij nog kort tevoren eenē moeder had. Vanozza overleed in Rome op 26 November 1518; zij had belangrijke sommen voor religieuze doeleinden vermaakt en daarom, ook omdat zij tot de broederschap del Gonfalone behoorde, werd zij met vorstelijke praal ter aarde besteld; de gansche geestelijkheid van Rome nam aan de rouwplechtigheid deel. ☞ Door een eigenaardige speling van het lot werd Lucrezia vermaagschapt aan Julius II, den onverzoenlijken tegenstander der Borgia's, tevens den grootsten vijand der d'Este's. Giulia Farnese, bij den aanvang der XVIe eeuw een nog jonge en zeer bekoorlijke vrouw, wist zoozeer den paus voor zich in te nemen, dat deze zijn toestemming gaf tot een huwelijk van zijn neef met haar dochter Laura, het mooie kind, dat wij in Lucrezia's huis te Rome gezien hebben. Deze familiebetrekking vermocht de verhouding tusschen het hof van Ferrara en den paus echter niet verbeteren. ☞ Lucrezia overleed op 24 Juni 1519, op den nog jeugdigen leeftijd van 39 jaar, nadat zij een dood kind ter wereld had gebracht. In het voorgevoel van haar naderend einde schreef zij twee dagen voor haar dood aan Leo X een brief, den laatsten in haar leven, die als zoodanig zeer karakteristiek is. In christelijken ootmoed beveelt zij zich in de genade van Leo X, als opperhoofd der Kerk aan, den paus, die den d'Este's Ferrara wilde ontnemen om het den Medici's te geven. Na twee maanden zwaar lijden — schrijft zij in dien brief — bracht zij op den vroegen morgen van den 14den Juni een dood dochtertje ter wereld en hoopte nu van haar lijden bevrijd te zullen worden. Zij voelt echter, dat haar ziekte in plaats van af te nemen, nog steeds toeneemt en dat haar einde nadert. Daar zij wellicht al over eenige uren het tijdelijke voor het eeuwige zal moeten verwisselen, smeekt zij als zondares in ootmoed om den heiligen zegen en beveelt haar man en hare kinderen in de genade van den paus aan. ☞ In den nacht van 24 Juni was Lucrezia niet meer. Alfonso was bij haar overlijden aanwezig.